

Кокодзєй Євгеній Віталійович

Оцінка європейського досвіду політики мультикультуралізму: історіографія проблеми

УДК 327:008]-027.242

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.32>

Кокодзєй Євгеній Віталійович
аспірант відділу міжгалузевих
і порівняльних правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська, 4,
Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-9097-2958

Проаналізовано сучасні підходи дослідників до оцінки європейського досвіду політики мультикультуралізму. Аналіз історіографії показав розгляд мультикультуралізму як політики, дискурсу і набору прав. Відсутній єдиний підхід учених щодо переваг і недоліків мультикультуралізму як моделі взаємодії в умовах глобалізації та сучасних викликів. Відзначено збереження широкого спектра оцінок мультикультуралізму – від критики до потреби в продовженні такої політики в осучаснених моделях. Політику мультикультуралізму вивчають під кутом зору як її загрози, так і нових можливостей, які може створити її реалізація. Учені вказують на нечисельні спроби європейських урядів дійсно послідовно впроваджувати політику мультикультуралізму, а також невдалі проекти, які не були критично переглянуті та продовжені. Дослідники прогнозують ймовірні негативні соціальні наслідки у випадку відмови від принципів різноманітності, культурного плюралізму, а відтак акцент робиться на нагальності для урядів європейських держав вибудувати ефективну політичну взаємодію зі своїм різноманітним населенням. Наголошується, що мультикультуралізм (або його оновлені моделі) має потенціал сприяти стійкій та ефективній соціальній інтеграції в полікультурних суспільствах. Історіографія дослідження увиразнює важливість розрізнення мультикультуралізму як якоїсь ідеалізованої моделі та від реального мультикультуралізму, який може бути компромісним та адаптованим до конкретних історичних траєкторій кожного народу. В дослідженнях про мультикультуралізм звертається увага на важливості проведення сучасними європейськими державами такої політики, за якою взаємодія людей різних культур буде сприйматися як простір для можливостей, а не як загроза. Наголошено, ще не відбулось істотне удосконалення, оновлення, адаптація до нинішніх викликів дослідницьких концептуальних інструментів для вивчення мультикультуралізму.

Ключові слова: мультикультуралізм, історіографічний аналіз, культурна різноманітність, міграція, поліетнічні держави, мультикультурні суспільства, європейський культурний плюралізм.

Вступ. Сучасні суспільства характеризуються висхідною культурною різноманітністю; це особливо помітно у державах Європи та Північної Америки. Така різноманітність з-поміж інших наслідків має й різні форми посилення напруги між людьми, які належать до різних культур, етнопільнот. Низку проблем у площині міжкультурних взаємодій урядам європейських держав наразі не вдається розв'язати чи бодай пом'якшити. Такі процеси привертають увагу до потенціалу політики мультикультуралізму та її оцінки у позиціях дослідників, хоч така політика уже отримувала доволі критичну оцінку.

Мета та завдання. Ставиться метою проаналізувати історіографію проблематики європейського досвіду політики мультикультуралізму. Завданнями визначено з'ясувати, як оцінюється ученими нині реалізація політики мультикультуралізму в європейських державах, наскільки доцільним є її подальше впровадження задля сприяння культурному плюралізму.

Методи дослідження. Для оцінки стану вивчення проблематики європейського досвіду політики мультикультуралізму, а також дискусій, які ведуться довкола перспектив політики мультикультуралізму, проведено історіографічний аналіз. Він дозволив виявити тренди в оцінці політики мультикультуралізму, основні вектори дискусії про

політику мультикультуралізму, а також коло сучасних закордонних авторів, які працюють над переосмисленням європейської політики мультикультуралізму, її новим прочитанням.

Результати. Від кінця 1950-х років, відколи зародився мультикультуралізм, не сформувалося його загальноприйнятого визначення. Як показує аналіз підходів дослідників цієї проблематики, мультикультуралізм стосується різних сфер – від демографії, етнополітики до філософських, політичних ідей, цінностей і т. ін. Комплексний аналіз історіографії з проблематики засвідчує, що мультикультуралізм розглядають як політику, дискурс і набір прав. Найважливіші ґрунтовні роботи були написані наприкінці 1990-х – на початку XXI століття; нинішні ж дослідження часто є більш політизованим обговоренням мультикультуралізму.

Мультикультуралізм як політика та практика є предметом постійних дебатів – від схвалення до позиціонування як невдалий для полікультурних суспільств експеримент. Одні критики мультикультуралізму ставлять під сумнів ідеал збереження відмінних етнічних культур у державі; інші – стверджують, що політика мультикультуралізму не спромоглася залучити різні культури в суспільство, а натомість розділила європейські суспільства, узаконивши сегреговані спільноти, які самоізолювалися та підкреслюють свою ідентичність.

Від початку політики мультикультуралізму ультраправі політики відкидали його, а ліві вказували на те, що вшанування культурних відмінностей часто сприяє ігноруванню новітніх проявів нерівності. Отже, мультикультуралізм був і залишається спірним поняттям [4, с. 76]. Свого роду еластичність і плинність концепції мультикультуралізму ускладнює її використання як фіксовану політичну практику. І попри все це мультикультуралізм як явище, пережитий досвід і політика інтеграції не втрачає актуальності [9], інтерес до його нового прочитання останніми роками навіть посилюється.

Коли дослідники дають оцінку мультикультуралізму в Європі (або як його часто означають – «європейському культурному плюралізму»), то превалюють тези про його нинішню кризу [17], «смерть» [5]; у м'якших версіях – невизначене майбутнє. Такі висновки робляться з опорою на заяви починаючи від 2010 року європейських лідерів (Німеччини, Франції, Великої Британії) про крах мультикультуралізму та подальше зростання консенсусу щодо таких оцінок. Чи означає це, що настав час відкинути концепцію мультикультуралізму і замінити її іншими можливими концепціями? Вочевидь ні, адже упродовж останніх десятиліть не зупиняється академічна дискусія щодо теоретичних підходів до мультикультуралізму [6; 7; 14; 15; 18; 19]; нині його розглядають як один з підходів з управління різноманітністю, доповнюючи асиміляцію та омнікультуралізм¹.

Теоретико-методологічний діалог про мультикультуралізм синхронізований з розвитком європейських суспільств, узалежнених від нього. Відтак теоретичні обґрунтування відбивають дуже мінливі, турбулентні соціальні обставини, що особливо характерне останньому десятиліттю з його численними викликами. Активність дискусій про мультикультуралізм засвідчує, що у ньому все ще вбачається перспектива і не варто відкидати його практичне впровадження в межах культурно різноманітних європейських спільнот.

Одна з ключових проблем у сприйнятті мультикультуралізму полягає в розбіжностях між академічними, теоретичними дебатами щодо нього і тим, як ця концепція висвітлюється у медіадискурсі, відбивається у громадській думці. У повсякденному житті європейські спільноти мають справу з наслідками мультикультурних суспільств з погляду прав меншин, відмінностей у культурних цінностях, особливостей національних ідентичностей, дебатів щодо імміграції, квот біженців, надання тимчасового захисту тим, хто потребує його через безпекові ризики і т. ін. Ці питання часто обговорюються маніпулятивно, з використанням мови ворожнечі, підбурюються зацікавленими політичними силами

(радикальними), особливо в межах соціальних мереж, коментарів новин на сайтах видань і под.

Це не сприяє на рівні держав та їх спільнот виваженим оцінкам можливостей політики мультикультуралізму. Відтак, за нашою оцінкою, доцільно розробити теоретичну позицію, яка зосереджується на можливостях використання мультикультуралізму за сьогоденних обставин як відправної точки для міжкультурного діалогу, компромісу та критичного обговорення ідентичності, визнання та спільноти. Про це пишуть дослідники, але небагато зроблено на практиці, на рівні державної політики.

Аналіз історіографії про європейський мультикультуралізм засвідчує наявність розуміння академічними колами потреби активізувати дискусії «питання мультикультурності». У підходах, сконструйованих раніше (В. Кимліка, Тейлора, Т. Модуда, С. Голла та ін.), дослідники відшукують сьогодні натхнення для відновлення та поживлення дискусії про те, як інститути держави мають оптимально організувати життєдіяльність в культурно різноманітних і складних суспільствах. Те, як дослідники говорять про мультикультуралізм, політику ідентичності, колективні ідентичності, етнічну приналежність і культуру і т. ін., певною мірою впливатиме на те, як на рівні влади та європейських спільнот реагуватимуть на мультикультуралізм, практично втілюватимуть його засади. Це уже знайшло відбиття у найновіших наукових розвідках з проблематики європейського мультикультуралізму. Однак помітно, що ще не відбулось істотне удосконалення, оновлення, адаптація до нинішніх викликів дослідницьких концептуальних інструментів для вивчення мультикультуралізму.

Низка авторів стають на захист мультикультуралізму, стримують «градус критики» на його адресу. Наприклад, шведський учений Т. Р. Йохансон [4] звернув увагу, що мультикультуралізм був відкинутий як невдалий експеримент, однак академічна дискусія щодо теоретичних підходів до мультикультуралізму триває. Ми теж поділяємо думку, що це відкриває нове вікно можливостей для мультикультуралізму та його справді ефективного впровадження.

Американська дослідниця Р. Чін дослідила історію сучасного європейського культурного плюралізму, виділила його нинішні характеристики та оцінила перспективи [1]. Авторка вибудувала свого роду «траєкторію» мультикультуралізму в Західній Європі. Учена аргументує, що насправді було небагато спроб запровадити державну політику мультикультуралізму, а ті, які впроваджувалися, були явно невдалими практично зі старту. Р. Чін відтак вважає, що сьогоднішня криза підтримки європейського культурного плюралізму не є новою, а сягає корінням у 1980-ті роки. Учена розглядає основи європейського мультикультуралізму – від гострої

¹ Омнікультуралізм (англ. *omniculturalism*, від *omni* – всі) – підхід, який ґрунтується на демонстрації спільних важливих рис людей, які включають певні основні права та обов'язки [10].

потреби в працівниках після Другої світової війни до суспільного обурення через певні події, дії (на зразок публікації письменником С. Рушді «Сатанинських віршів», носіння хіджабів ученицями-мусульманками французьких державних шкіл і т. ін.). Р. Чін показала конвергенцію (зближення) лівих і правих політичних сил у Європі навколо захисту низки особистих свобод на протипагу неліберальному ісламу, що загрожує підірвати прихильність до європейського культурного плюралізму. Учена прогнозує, що відмова від принципів різноманітності спричинить різні соціальні втрати. Однак, за її оцінкою, Європа ще може побудувати ефективну політичну взаємодію зі своїм різноманітним населенням.

Р. Чін вважає, що не доцільно говорити про крах політики мультикультуралізму в Європі, адже по-справжньому європейські уряди ніколи й не реалізовували її. За її оцінкою, така політика ніколи не була урядовою політикою великих полікультурних держав (як-от Німеччина, Франція), ніколи не мала належної підтримки серед політичних еліт. Тобто, Р. Чін переконує, що недоцільно звинувачувати концепцію мультикультуралізму в практичній нежиттєздатності, адже її фактично в державах Європи й не впроваджували належно. Авторка ставить слушні питання: що саме європейці уявляють заміною мультикультуралізму, як європейці примиряться з багатонаціональним розмаїттям у майбутньому?

Логіка такого поставленого питання очевидна, адже європейські держави стають щораз більше різноманітні в етнокультурному плані. Оскільки проблема нестачі робочої сили зберігатиметься у державах Європи, то саме етнокультурні меншини будуть залучені до її розв'язання. Однак вони не можуть сприйматися вузько як робоча сила, а мають стати важливою частиною процесів інклюзивного зростання, важливими акторами міжкультурного діалогу і т. ін.

Дослідник Центру європейських досліджень Університету Джавахарлала Неру (Нью-Делі, Індія) Ш. Шарма [16] відзначає нагальність зменшення відмінностей між культурно відмінними групами за допомогою інституційних рамок, які гарантують свободу та повагу до всіх. Мультикультуралізм як політика спрямована керувати культурним розмаїттям, але на практиці фіксувалися випадки, що недосконала реалізація такої політики посилювала етнічні відмінності в спільнотах європейських держав. На думку Ш. Шарма, мультикультуралізм справді наразі не зумів забезпечити життєздатне та стійке відчуття єдності в мультикультурних суспільствах, однак він має потенціал сприяти стійкій та ефективній соціальній інтеграції в таких спільнотах.

Обговоренню мультикультуралізму в скандинавських державах присвячена колективна монографія за редакцією П. Ківісто та О. Валбека

[3]. Авторський колектив розглядає, як нордичні уряди підходять до інтеграції етнічних меншин в суспільне життя. Кожна зі скандинавських держав проводила свої «експерименти з мультикультуралізму» (за словами В. Кімліка [8, с. 257]), щоб віднайти нові шляхи включення етнічних меншин до загальної спільноти. На прикладах кейсів Данії, Фінляндії, Норвегії та Швеції дослідники показали наявність розбіжностей в ставленні до політики мультикультуралізму і в громадській думці, і серед влади цих держав. Згадане дослідження ілюструє, що мультикультуралізм як якусь ідеалізовану модель слід відрізнити від того реального, справжнього мультикультуралізму, який може і бути компромісним, і переплетеним з іншими способами включення, і адаптованим до конкретних історичних траєкторій кожного народу.

Науковиця Люксембурзького університету Е. Мердок у книзі «Мультикультуралізм, ідентичність та відмінність. Досвід культурного контакту» [13] вивчила кейс багатомовного, мультикультурного Люксембурга – країни, де іноземці становлять майже половину всього населення, а відтак різноманітні міжкультурні контакти є повсякденним явищем. Важливість цього дослідження (попри специфіку такої країни) ми вбачаємо у розгляді питання про те, як держава може сприяти взаємодіям людей різних культур, формувати сприйняття таких інтеракцій як нових можливостей, а не загроз.

У книзі «Мультикультуралізм налагоджується? Політичні ліві та етнічні меншини в ліберальних демократіях» за редакцією канадських учених А. Трембле та П. Мея [12] виявлено посилення мультикультурних тенденцій після збільшення присутності лівих партій у парламенті, входження їх представників до складу коаліційних урядів. І навпаки – посилення позицій ультраправих партій і правих популістів ослаблювала, за висновками згаданих учених, політику мультикультуралізму. Власне автори дійшли до таких висновків після вивчення кейсів восьми держав, де у 2014–2024 роках відбулося бодай незначне посилення лівиці у політиці національного рівня (Швеція, Швейцарія, Німеччина, Велика Британія та ін.).

Висновки. У науковому дискурсі зберігається широкий спектр оцінок мультикультуралізму – від збереження уже багаторічної лінії критики до акцентів на важливості продовження такої політики в її переглянутих моделях. Відсутній єдиний підхід щодо переваг та недоліків політики мультикультуралізму як моделі взаємодії в умовах глобалізації та зростання масштабів широкого спектра глобальних викликів. У дослідженнях звернено увагу, що політика, яка реалізовувалася у європейських державах під гаслом мультикультуралізму, фактично не була такою повною мірою, а відтак доцільно виявити помилки такої політики мину-

лого, щоб відкоригувати її для можливої подальшої реалізації. Відтак акцентується на потребі переосмислення мультикультуралізму, бо він має низку серйозних недоліків [11, с. 69], але має конструктивний потенціал, якщо буде переглянутий, послідовно впроваджений, а також держава працюватиме з громадянами в частині формування політичної культури, цінностей.

Дослідження останніх років засвідчують активізацію обговорення т. зв. «справедливого розумного мультикультуралізму» [2]. Учені продовжують пошуки відповіді, чи є майбутнє для мультикультуралізму в ідеологічно складному середовищі Європи. Ведуться дебати про те, чи низка конкретних процесів (зростання підтримки радикальних партій, висхідний популізм і т. ін.) підірвали мультикультурну перспективу [12]. Щоразу резонансні результати виборів у тій чи іншій державі привертають увагу до того, якою може бути етнокультурна політика і як це вплине на державу, ЄС, європейську спільноту.

Той факт, що академічна дискусія про мультикультуралізм триває, відкриває нове вікно можливостей для нього. Але ще не відбулось оновлення, адаптація до нинішніх викликів дослідницьких концептуальних інструментів для вивчення мультикультуралізму.

Питання, підняті закордонними авторами в ході оцінки політики мультикультуралізму й його можливих оновлених моделей, дуже актуальні сьогодні для України. Не виключено, що й наша держава може незабаром постати перед мультикультурними викликами – з одного боку, через стрімке зростання закордонних українців, а з іншого – з огляду на ймовірні зміни в повоєнній структурі населення, якщо до відбудови держави справді доведеться залучати значну кількість трудових мігрантів. Відтак тема для нас набуває практичного інтересу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Chin R. *The Crisis of Multiculturalism in Europe: A History*. Princeton: Princeton University Press, 2019. 384 p.
2. Cohen-Almagor R. Why Just, Reasonable Multiculturalism? *Philosophia*. 2022. № 50. P. 2319–2322.
3. Debating Multiculturalism in the Nordic Welfare States. *Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series* / eds. P. Kivisto, Ö. Wahlbeck. London: Palgrave Macmillan, 2013.
4. Johansson T. R. In defence of multiculturalism – theoretical challenges. *International Review of Sociology*. 2022. № 34 (1). P. 75–89.
5. Joppke C. *Is Multiculturalism Dead?: Crisis and Persistence in the Constitutional State*. Malden, MA: Polity Press, 2017. 224 p.
6. Kymlicka W. Deschooling multiculturalism. *Ethnicities*. 2019. № 19 (6). P. 971–982.
7. Kymlicka W. *Multicultural Odysseys. Navigating the new international politics of diversity*. New York: Oxford University Press, 2007. 320 p.

8. Kymlicka W. Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence. *Canadian Journal of Political Science*. 2010. № 43 (2). P. 257–271.

9. Mathieu F. The failure of state multiculturalism in the UK? An analysis of the UK's multicultural policy for 2000–2015. *Ethnicities*. 2018. № 18 (1). P. 43–69.

10. Moghaddam F. M. Omniculturalism, diversity, and human commonalities. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. 2020. № 26 (2). P. 107–109.

11. Moghaddam F. M. Rethinking Multiculturalism. *The Psychology of Multiculturalism, Assimilation, and Omniculturalism*. Cham: Springer, 2024. P. 69–86.

12. Multiculturalism on the Mend? The Political Left and Ethnic Minorities in Liberal Democracies / eds. A. Tremblay, P. May. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. 263 p.

13. Murdock E. *Multiculturalism, Identity and Difference. Experiences of Culture Contact*. London: Palgrave Macmillan, 2016. 345 p.

14. Parekh B. Rethinking multiculturalism. *Cultural diversity and political theory*. Palgrave, 2000. 379 p.

15. Reus-Smith C. *On Cultural Diversity: International Theory in a World of Difference*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 274 p.

16. Sharma S. Multiculturalism in India and Europe: Policy and Practice. *Challenges in Europe* / ed. G. Sachdeva. Singapore: Palgrave Macmillan, 2019. P. 271–290.

17. Sion Tzidkiyahu M. The Crisis of Multiculturalism in Europe: A History. *Israel Journal of Foreign Affairs*. 2018. № 12 (2). P. 283–286.

18. Warikoo N. Weak multiculturalism and fears of cultural encroachment: Meanings of multiculturalism among young elites in Britain. *Ethnicities*. 2020. № 20 (1). P. 49–70.

19. Wieviorka M. Multiculturalism: A concept to be redefined and certainly not replaced by the extremely vague term of interculturalism. *Journal of Intercultural Studies*. 2012. № 33 (2). P. 225–231.

REFERENCES:

1. Chin, R. (2019). *The Crisis of Multiculturalism in Europe: A History*, Princeton: Princeton University Press, 384 p. [in English]
2. Cohen-Almagor, R. (2022). Why Just, Reasonable Multiculturalism? *Philosophia*, 50, 2319–2322. [in English]
3. Johansson, T.R. (2022). In defence of multiculturalism – theoretical challenges. *International Review of Sociology*, 34 (1), 75–89. [in English]
4. Joppke, C. (2017). *Is Multiculturalism Dead?: Crisis and Persistence in the Constitutional State*. Malden, MA: Polity Press. 224 p. [in English]
5. Kivisto, P. & Wahlbeck, Ö. (2013). Debating Multiculturalism in the Nordic Welfare States. In: P. Kivisto, Ö. Wahlbeck (Eds.), *Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series*. London: Palgrave Macmillan. [in English]
6. Kymlicka, W. (2007). *Multicultural Odysseys. Navigating the new international politics of diversity*. New York: Oxford University Press. 320 p. [in English]
7. Kymlicka, W. (2010). *Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and*

Social Science Evidence. *Canadian Journal of Political Science*, 43 (2), 257–271. [in English]

8. Kymlicka, W. (2019). Deschooling multiculturalism. *Ethnicities*, 19 (6), 971–982. [in English]

9. Mathieu, F. (2018). The failure of state multiculturalism in the UK? An analysis of the UK's multicultural policy for 2000–2015. *Ethnicities*, 18 (1), 43–69. [in English]

10. Moghaddam, F.M. (2020). Omniculturalism, diversity, and human commonalities. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 26 (2), 107–109. [in English]

11. Moghaddam, F.M. (2024). Rethinking Multiculturalism. In: *The Psychology of Multiculturalism, Assimilation, and Omniculturalism*. Cham: Springer, 69–86. [in English]

12. Murdock, E. (2016). Multiculturalism, Identity and Difference. *Experiences of Culture Contact*. London: Palgrave Macmillan. 345 p. [in English]

13. Parekh, B. (2000). Rethinking multiculturalism. *Cultural diversity and political theory*. Palgrave. 379 p. [in English]

14. Reus-Smith, C. (2018). *On Cultural Diversity: International Theory in a World of Difference*. Cambridge: Cambridge University Press. 274 p. [in English]

15. Sharma, S. (2019). Multiculturalism in India and Europe: Policy and Practice/ In: G. Sachdeva (ed.), *Challenges in Europe*. Singapore: Palgrave Macmillan. P. 271–290. [in English]

16. Sion Tzidkiyahu, M. (2018). The Crisis of Multiculturalism in Europe: A History. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 12 (2), 283–286. [in English]

17. Tremblay, A. & May, P. (Eds.) (2024). *Multiculturalism on the Mend? The Political Left and Ethnic Minorities in Liberal Democracies*. Cham: Palgrave Macmillan. 263 p. [in English]

18. Warikoo, N. (2020). Weak multiculturalism and fears of cultural encroachment: Meanings of multiculturalism among young elites in Britain. *Ethnicities*, 20 (1), 49–70. [in English]

19. Wieviorka M. Multiculturalism: A concept to be redefined and certainly not replaced by the extremely vague term of interculturalism. *Journal of Intercultural Studies*. 2012. № 33 (2). P. 225–231. [in English]

Assessment of the European experience of multiculturalism policy: historiography of the problem

Kokodziei Yevhenii Vitaliiiovych

Postgraduate Student at the Department of Interdisciplinary and Comparative Legal Studies

Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences Ukraine

Tryokhsviatitelska str., 4, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0005-9097-2958

The article analyzes the approaches of recent researchers to the assessment of the European experience of multiculturalism policy. The analysis of the historiography shows that multiculturalism is considered as a policy, a discourse and a set of rights. There is no unified approach of scholars to the advantages and disadvantages of multiculturalism as a model of interaction in the context of globalization and modern challenges. The author notes the preservation of a wide range of assessments of multiculturalism – from criticism to the need to continue such a policy in modernized models. The policy of multiculturalism is studied from the perspective of both its threats and new opportunities that its implementation can create. The researchers point to the few attempts by European governments to truly consistently implement multiculturalism policies, as well as failed projects that have not been critically reviewed and continued. The researchers predict possible negative social consequences in case of abandonment of the principles of diversity and cultural pluralism, and therefore emphasize the urgency for European governments to build effective political interaction with their diverse populations. It is emphasized that multiculturalism (or its updated models) has the potential to promote sustainable and effective social integration in multicultural societies. The historiography of the study emphasizes the importance of distinguishing between multiculturalism as an idealized model and real multiculturalism, which can be compromised and adapted to the specific historical trajectories of each nation. Studies on multiculturalism emphasize the importance of modern European states pursuing a policy in which the interaction of people of different cultures is perceived as a space for opportunities, not as a threat. It is emphasized that there has not yet been a significant improvement, updating, adaptation to the current challenges of research conceptual tools for the study of multiculturalism.

Key words: multiculturalism, historiographical analysis, cultural diversity, migration, multiethnic states, multicultural societies, European cultural pluralism.